

576⁽⁶⁾
 App. 1-24
 Agriculture
 at Phalaborwa I

J. Malatši
 K34/33. 1

Temô

12 p (18⁺)

see 28/10/42

index

Lenaneo la dipunō tša Naha ya Phalaborwa ke le :

- 1 Leotsa 2 Lerōrō 3 Lesakane 4 Mphaxō 5 Mototē xoba Nyoba 6 Lefela 7 Lesalōgala

Makata wa Morōxō

- 1 Lerotse 2 Lerōrō xoba Sealala 3 Lefōdi 4 Liepampale 5 Motsekwane 6 Setxopa xoba Moxapa 7 Moxō xoba Sexō. 8 Moraka. 9 Moxakxa 10 Lelōkō 11 Monawa 12 Lefele 13 Dihlodi.

1 Leotsa ke semela sa tšhale, tšhale se ba Phalaborwa ba lehono ba se sa tseba xore ba tšhale ba se hweditš'e tšae. Semela se se bitšwa xoba ke tšhitho, ke xore ke semela sa tšhale se se hwetswaxo xore thomexile tšhale. Xothwe ba se filwa tšhatswane xe a sa ba bopa. Ke xore Mohlang a bopa ba Phalaborwa. Komme tšheta ya sona ene Leotsa ke tšhitho ye boang Sealeng. Ke xore semela se se tšwa boxosing bya Phalaborwa. Komme semela se se ratwa tšhata tšhata ke ba Phalaborwa. Komme xe motho ana le metšhata ye mehlano ya sona o letiša motho wa le some la metšhata la semela se sengwe. Xothwe xe motho ana le mabele a leotsa xa lelelwe tšhapa. Ke xore a nyelela. Komme metšhata wa leotsa o tšha tšhaxwedi tše tšharo xoba tše nne.

Xomme bapi bya semela se xa bo rate xo hwa matsatsi
a mabedi. Xothwe xe motheo a lle boxobe bya kotsa
o tšia letsatsi a sakwe tlala. Xomme ka tsela ye tse sona
kxosi ya dimela mo naxeng ye.

Xomme se hweditšwe naba bothata xo tsatsi la naxa
ye kaxe ele naxa ya letsatsi lešoro xo litšia naxa
tše ntsi. Xe letsatsi le litšia kudu, kudu motheo
a bona eke se ka seke sa phela mo panolong ya sona
Xomme ka morao xa pula se tšaxe Xomme se sipe
ya phela xa sona.

Leotsa le boilwe kudu kudu ka tsela naba
dinonyana tse eke mela sa thoro tse nyanyane kudu
Xomme balame mo sona ba swanetše xo hlotimela xo
leta dimela tse ka tšia se ratwa ka nyanyane tse nyane
xaxalo. Xomme se o tšia naba letsatsi ke tšie se na
le malla motheo a sepelela ka botse.

Leotsa ka le tšepeli. Xomme ka semela sa xo diexa xo
botšwa xe motheo a se lemile. Mo dijong se samisiwa
ka tsela tše ntsi. Xe pula e ka hlotera xe kotsa le tswala
Xomme le tšia sitwa xo tšisela dithoro tse xona e tšia ba tšala
tšela.

2. Luerarane semela se sengwe se maatla naxeng ye
Xomme le lona xa xo tšebeye xwe le thomile naxa naba
semela sa naxa ye.

Komme tumo ya sona e byalo tra ya leotsä,
 Komme - se buetswa xabane se latela leotsä tra maatla
 a sona le se se sa swane le leotsä.
 Komme se emela trimelêlo ye kxolo byalo tra leotsä.
 Komme ke seonela se rateraxo kudu kudu ke
 dinonyana tse kxolonnyana tse byalo tra maeba.
 Komme xale teane xa e se rote kudu kudu.
 Se swana le leotsä tra xo atotsä motho. Mme xa se
 dulê ting xa motho byalo tra leotsä.
 Komme lerorô xa le phatisi xo butswa komme se
 swana le leotsä. Komme lerorô xe le budulwe xa ke a
 dumelwa xo lewa ke mang le mang pele xa xe
 kxosi e sesä xa ba badimo byalwa bya lona.
 Xe motha a tshama tharô tsa sona pele kxosi e sesä xo
 ba badimo komme xo tla ba le tsoi mo naxeng. Ke xore
 batho ba ka kudu xoba batho ba lwala. Xoba kxosi
 e ka se sa kxona xo nesä pula tra xe badimo ba tla
 xana le pula tra xe kxosi a sa ba ba byalwa bya
 marorô. Xe kxosi e ile badimo eleo mabilla a
 dikxosi tsa kxale lona mang le mang a tra tse na
 th semang ya xaxwe xo roba inabele a. Komme xa
 lewe byalo tra lefela. A lewa byalo tra leotsä.
 Ke xore xo dirwa boxobe tra lerorô.

Xona le lerōrō le lengwe leo e seng lona leo xo dirwaxa byala bya dithōkxōla ka lona. Lerōrō le xa le thaxelane kxole le la dithōkxōla. Xomme o tapanie tēla ka dikxōla tša ona. Xomme lona le tšwa Shagaan. Le lona le lotile kudu byalo ka lerōrō la Phalaborwa.

3. Lesālane ke mohuta wa bo lerōrō. Xomme di tapanie kudu ka popexo ya tšona. Lesālane ke le lesese kemo ya lona. Xomme le teta lerōrō ka bobele. Lesālane le na le dithōrō tše kaxwana. Xothwe ke se se-
 vugwe sa dimela tša kxole tša ba Phalaborwa. Xomme se lotile kudu byalo ka lerōrō. E upya baxobe bya sona xa bo ratwe kudu ke banna. Xomme ke se mela see se thšabang thšabō. Xomme se ratwa ke maeba le nunyana tše kxole byalo ka kxaka. Xa sena mat maatta mo mading ka kxole byalo ka leotsā. Fēla xa se bipēlē matho. Xa se butšwi ka pela. Xe dithōrō tša lesālane di butšwile batho xa ba dumēlēlwē xo se ja. Xomme ba se ja ka taeb ya kxosi. Se lotile kudu xo dira byala byalo ka leotsā le lerōrō.

4. Mphōxō ke se sengwe sa dimela tšeo di bolešwexo. Xomme sena le dithōrwana tše byalo ka leotsō koba le kole. Xomme sona se hwiditšwe sethšabeng sa ba Lebedu xa Motsatsi. Se thile le batho'bao bailexo ba buduxela naxeng ya Phalaborwa

mehleng ya kxale kamo. Na sa ~~kwetsuato~~ maina
 a fele mo ba kileyo ba dula xona. Xomme fele mo
 lona le morula wo moxole o o bitswaxe Mabalubedu
 Xomme ke sema se senyane kudu xo ema. Na
 se letane le leotsa ka bokelele na ya xodimo.

Xomme sona se lotile xo dirga byala le maxeu.
 Na sena borobe bya sona. Xomme borobe bya sona
 bo dirrelwa motho xe a lwala xobane ke bya bosose
 kudu. Xomme ke mela se se emelaxo ~~himmakto~~. Fela
 na se byalo ka leotsa. Na se ~~matwe~~ ke diranya ka
 ke ele se senyane kudu ditharong tsä sona.

Se akotsä kudu maxeung a sona. Xomme na se
 bipele mothole se o selle kudu ma borobeng. Mphoxa xa
 o butswi ka ~~pele~~ Xomme o byalo ka le salane le mela
 ise dingwe. Mphoxa xa o itelwe xo lewa xe o budulwe
 Xomme mang le mang a ka ja semela ka ntle le
 taelo ya Mosate.

5 Motote ke se mela seo xo lewaxo kudu ya sona kudu
 xo litiša ditharō tsä sona. Xomme ke semela sa
 kxale sa naxa ye. Xomme ponalo ya sona e byalo
 ka ya le salane. Xomme se emia kutu xo beta
 le salane. Xomme se tlošwa matxata Xomme xo
 lewa pelo xoba mmele wa ka nare xa sona.

Xomme se lotjile kudu kudu. Xomme ke semela sa
 xo thsaba komelèlè kudu. Xa se ratwe ke dironyana
 kamoka. Se ratwa fela ke maeba. Xomme xa se
 atotse motlo. Se ratelwa ~~meets~~ meetse a sona fela.
 Xomme xa se ~~bof~~ bipelè motlo. Ke semela se bose kudu.
 Ke semela sa xo butšwa ka pela. Xomme xa se ilele
 motlo, yomong le yomong xo se ja pele se seso xo
 lewa ke ditsoši. Ke motlo a ka se ja se seso xo
 butšwa se ka modirela bolwetsi bya bitšwaxo letadi.
 Xomme ditšhōrō tsā sona di lotetsi xo dira byala fela.
 Xomme se ratexa kudu dijōng tsā ngwana yo
 Monyane kudu kudu. Xomme se swana le mphoxō.
 Boxobe bya mitote xa bona molatsā. Ke xore xe o ka
 seje wa ~~tsā~~ lehono o tta hwetsā ka moso ele ~~meets~~
 meetse kamoka xa byona. Mitote ona le mehuta ye
 mebedi. Mehuta womong o butšwa ka moraxo ka
 kxwedi tse seletšexo. Xomme womong ka kxwedi tse
 tharō bela. Kexona wa kxwedi tse ~~seletšexo~~ seletšexo
 o bitšwa Marexa. Kexore o sala o butšwa xola
 dimela kamoka di bolailwe ke phezo. Xomme
 le xe xole byalo di lewa ka tsela e tee mela tse
 pedi tse. Marexa ke semela se se telele kudu
 xo feta dimela kamoka tsa masemong.

le Lelela ke semela sa xots'wa le batho ba
 Bas'weu. Xomme se tš'its'we ke xorekwa ka
 mengwana ya ditlala. Xomme semela se kxale
 se be se sa dumelwe xo xas'wa ts'eng la
 Phalaborwa. Xomme xotwe sebe se thibela pula
 xona. Xomme lehora se a tsamexa ma m'eng ke
 Xomme ke semela sa xo tš'aba lets'atsi kudu.
 Xomme se hweditš'e nyats'e ya sona ka xo
 tš'aba kōm'elō. Xomme xa se ratwe ke dinonyana
 ke e se motha wa dinonyana tš' bitš'wara kwapa
 Xape se ratwa ke dikraka. Xomme ke se akolo le
 ke se sa ratwe kudu t'wa naseng. Xomme se a
 bipela ke motha a selle xo leta. Ke semela se base.
 Xomme se k'ala ka pala xo tš'isa tš'hle tš' bolets'we-
 xo. Letela tš'we, xo lewa ke k' butš'wete. Xape
 le lewa xa tš'isi. Ke xe e sala le tala ka xo besa
 koba ka xo apha. Xape le lokile kudu, kudu xo
 diwa boxobe ka lona. Dithoro ts'a lelela xa
 di tsene diphekong ts'a dikyosi. Ba kxale ba
 be ba na le seema se rexo.
 Dithoro ts'a lelela ke maeno a mashagaan.
 Ke xona motha ke a rwele dithoro ts'a lelela o be a
 sa tsene ka masate. Xomme xabe xo ila.

7 Lesalašala ke mahuta wa lesalane. Xemotha a
 sahuakomela a ka tsia lesalane are ke lesalašala.
 Xomme lona ke semela sa xo tšwa Shagaan.
 Xomme se hile ka mengwaxa ya ditšala.
 Xomme xa loka xa sona xa byalo ka lesalane. Xape
 se tšaba kōmētō. Xomme se lewa ke maeba.
 Xomme xa se bipelē. Xomme xa sena maatta byalo
 ka terōra. Xomme xa se butšwe ka pela. Modirō wa
 sona ke xo dirā byala. Baxobe bya sona xa bobese.

Mehuta ya dimela tša morōxi

1 Lerotse Xoba Platsoxa ke semela sa kaale sa naxa.
 Xomme se se le molao wa morōxi. Xomme xa se swane
 le mehuta ya bengwe ka kema ya sona. Ke sese
 telele xa ephofo. Ke yona kennywa ya xo ketola
 ngwaxa. Ke xose dikxōsi di bexa badimo xose dienywa
 tša ngwaxa di budulwe. Xomme se lo tšile xo dirā
 boxobe byo o bo bitšwaxa thophi. Xomme le hlakanywa
 le bopi bya leotsa Xoba lerōra. Xape ke xe le le nōsi le apewā
 Xomme la lewa. Ke seenywa sa xo emela kōmētō
 kudu. Xomme xa se lewe ke dironqana. Se lewa ke
 phōtōlō yec e bitšwaxa rōkō. Ke seaholō. Xa se
 bipelē. Se ~~bat~~ bōse kudu xa beng ba sona.

Xomme sena le mohlala xo byala ke xele thotxota
seenywa sa sona. Xa se phatšiši xo butšwa.

Xa xo dumelelwe xone motho a tra se kroma pele se se
šo xo liwa badimotho ditxosi, Xemotho a tra se ja
ona le molato wo moxolo wo o tra leswaxo ka kxarebe.
Xomme se dumelelwa xa xob xa byalwa ke ba mosate xoba
bakšimana.

a Lexapu xoba lesalabu ke semela sa kxale sa naxa.

Serefo Lesalabu ke bepe le lele meratšiša pele marelele.

Ke akotšiša ba dira tlala.

Ke xone lexapu leratšiša xoba xo enywa tra pela xo lišiša
dienywa kamoka. Xomme tra tsela ye le thusa batho
ke ba letše le tlala tra pela. Xona le mexapu ye
mentšiši ye e byalewaxo lehono. Xomme mosalabu
wa naxa ye be wo o bitšwaxo mabala-a pitsi.

Xape xona le moneq mosalabu wo moso. Xomme
wona o tra mabala a pitsi. Xape moxapu wo
mohubedu ka xare o wa le ba Baswen xa se peu
ya kxale. Maxapu a bose kudu kudu. Xomme a lewa
ke a budulwe. Xomme xa le eme ke xapea. Xape xa le ilile

Lexapu xoba moxapu o palila kammelito. Maxapu o lewa
ke 'dinotio, mape, phukubye, mottataru. Dilo tše
kamoka ke dibatana. Xa se lewe ke dinonyana.

Lexapu xa le bipelile motho. Fela ke motho a leja le sešo

to butšwa le batela balwetše byo bitšwaxo letadi' tra
metse a bona a o a bitšwaxo kxidu.

3. Letadi xa se seenywa sa kxale sa naxa ye. Xomme
se tlišitswe ke batho xe ba tšwa xo beretša xe batho
ba Baswicu tra dipeu tša sona. Xomme se lokile.
Xomme se tšaba kamelelo tudu. Xa se lewe ke
dinonyana. Se lewa ke diphošolo ekxo dinotša,
ditšimani le tše dirigwe. Xomme ke seakolo. Xa se
bipelē. Xomme se base tudu tudu. Xomme sena lethusa ye
yo byalwa. Xomme ke seenywa se se butšwaxo tra
pela. Xape se lewa e sef sale tra pela tra xe se sa ilēle
Motho. Xomme le lodi lena le mekuta ye mmedi.
wo monq o bitšwa⁽⁴⁾ pa mpule. Xomme hlao ya yona e a
Swana. Fela e lapane ka imala. Ke dipeu xa di'
swane, le tšhama xa di' letšame. Xomme xa xona
kilelo mo sona kamoka.

5 Motsekwane ke seenywa seo eseng sa kxale mo naseng.
Xomme xa xo tšebwe xore seenywa se se tšwa ka thotō
e ke ya naxa. seretš Lerotse ke motidiwane motsekwane
Makoti wa nasakon Masetšō. Ke xore lerotse le
kwatšile xo teta motsekwane. Motsekwane ke se se
se thubexaxo ka pela.

XI

Xomme sona se lokile ka thusa ngwara wa hlala ka xo apha batha ba eja e sale dikenywana tse nyane kudu. Xomme se palela komelole kudu. Xomme xa se lewe ke dinonyana. Se lewa ke diphooalole. Xa se se-akotso. Xa se bipole. Xa se bose. Mohola wa sona ke ditsho tsa sona tseo di lewaxo ka xo blakanya le meroxo. Se butswa ka peta. Motsetwane da e ilole.

16 Sekxopo ka xo tsebye hlala ya sona mo maxeng ye. Xomme xa se kenye ya kxale kudu kudu.

Xomme sona se lokile kudu ka xo kxa meetse ka sona elexo kenye ya sona. Xape ke sekxopo e sale kenye ye nyane ea lewa ka xo apha. Xomme ke seenywa sa xo thsaba letsatji. Xomme xa se lewe ke dinonyana le xa ele diphooalole. Xa se sale dikenywana.

Xa se bipole se bose, Xomme se thusa tala ngwara wa hlala. Sena ke Mohola ka xo dira tsa xo Xa meetse ke se budulwe. Ke xoxe ke kxapa ya meetse. Xomme se a diexa xo xola xa sona. Xomme se thsaba komelole.

17. Moxo ke mchuta wa sekxopo. Xomme di tapano tala ka dikenywa. Ke sa kxale sa maxaye. Xomme Solokile ka xo thusa xo lewa e sale se se swa e dienywa tsa sona.

Xomme xa se emele komelole. Xa se lewe ke dinonyana
 le diphoofole xa di seje kudu. Teta se lewa ke
 dithšweni xe esale se senyane elexo di'kenywa
 tsā sona. Xa sena seatolo. Xa se base. Xa se bipelē.
 Mohota wa seho ke xo dirwa sa xo xa moetsa xe
 motho a txelela ka pitseng koba krapeng. Xape
 se samisana kudu xo xa mabyane. Xa se butšwa
 ka pela. Xape xa se ilēle motho yomong le yomong
 a ka seja pele xa kxosi.

8 Moraka ke seenywa sa kxale sa naxa.
 Kopelo ke moraka ke nabile leodi ke xo sutelotšwa.
 Ke xove moraka semela sa wona se aba ditata
 tsā ona xo ya kwale, xo teta leodi.
 Xona le moraka ye mentšwi ya maraka. Eupya
 moraka naxa ye ora le dišwan a mmele famotšwa.
 Xomme moraka olokile kudu kudu ka lewa.
 Xomme se palola komelole. Xa se lewe ke dinonyana.
 ke seatolo. Xa se bipelē. Se thusa kudu batho xe
 dienywa tsā mavemong di sa ilešwa. Moraka
 o butšwa ka pela ka xo lewa ke dienywa e sale
 tše nyane kudu.

- 9 Motxakxa ke seenywa sa txale sa naxa. Xomme se lokile kudu kudu ka xo lewa sele tala. Xexore xa se apewe. Se palêla kômêlêlê. Se lewa ke dinonyana tsê bitšwaxo kxwapa. Xa se seakolo. Se a bipêla xe o ka seja kudu. Se base. Xomme ye weregwe Motxakxa e a baba. Xexore e bodita. Se butswa ka pêla. Xomme dithorâ tsâ sona di thusâ xo dirâ sa xo seba ka xohlatanya le mahlare a sona.
- 10 Lehlotê ke la txale wa naxeng ye. Xomme seenywa se se byalo ka sehlarê sa hlaxa, seo se bitšwaxo lehlotê badimo. Xexore le byetsi ke badimo elexo batho ba hwetse kwate. Xomme lona le lewa dithorâ tsâ lona tseo a hlathanywa le merôkô. Xomme lehlotê le hšaba kômêlêlê kudu kudu. Le lewa ke dinonyana. Xa se seakolo, tala se motho a ka leja kudu le a bipêla. Lehlotê xa le butswi ka pêla. Lehlotê le a ilela. Xexona le swanetše xo alebela ke ba mosate.
- 11 Monawa ke seenywa sa txale sa naxa. Xomme xa xo tsebye xore monawa wo o hwetswaxo ka naxeng ye o thomile neng. Monawa ke seja se seratwaxo kudu ke batho. Monawa o palêla kômêlêlê. Xomme se ratwa ke diphoêfôtô elexo mohuta wa phuti.]

Xa ele dinonyana xa di seje. Dinawa ke seakole
 ke fitiša dija kanaka ts'a temo. Xomme di
 a bipela kudu ke motho a lle xo beta tekanyo.

Xomme ke sejo se bote kudu kudu.

Kōša xoba kōpêlō: :: Senyawane he! he!

Senyawane: Senyawa tsela semotho.

Xomme kōpêlō ye e apelwa ke xo lengwa matšema ke
 banna le basadi. Xomme sena le mihola xo byalwa.

Dinawa xa di butšwi ka pela. Ke seenywa sa xo di xa kudu.

Dinawa xa di ilêle xo lewa. Ke motho a dibeys'i a ka
 dija ka nako ye aratara.

12. Lefole ke seenywa xoba semela ses eseng sa kxale.

Xomme letšweletšê ka thoti ya Shagaane Xomme se
 tlišitšwe ka tsela ya xo rekiswa. Xomme xa xo tšebye xo se
 sehlang se se tšile ka nako e le. Xomme sena ke semela

se se sa ~~le~~ le ke se ratwa ke batho. Kxale ngwana

o be a ~~se~~ melwe xo somiša letsoko byala ka mehla
 yenu. Xomme ke mohlare wa sathwanexa le kōmêlêlō.

Xomme ke hlare se sa lewego ke dinonyana.

Letsoko xa le lewe byala ka dimela ts'e dingwe.

Xomme le somišwa ka elinkong xoba ka nanong.

Xape lehono se somišwa le ka dipipi elexa mōsi
 wa lona. Letsoko xa le butšwi ka pela.

Letsoko xa le na kilêlō xo xašwa ke mang le mang

13 Dihlodi ke seenywa sa krale sa naha. Seenywa se se swana le moriana. Komme dihloidi di letwa ke dinawa ka boralo. Ke sejo sa xoloka kudu. Komme se palala koimelile. Komme se lewe ke dinonyana. Ke seahlole byala ka dinawa. Ke mota a ka ja dihloidi kudu kudu o a bipelwa. Komme ke seenywa se base kudu kudu. Se na le mokala kudu bathong ka xo thusa batha le ka mahlare a sana. Komme xa se butswa ka paha. Ditharo tsä dihloidi ke sehlare. Komme dingaba tse ntsi de alala batha ka ditharo tsä dihloidi.

Xape dihloidi di ratwa kudu kudu xo leta dinawa. Ditharo tsä di tshela di a phasa. Ke xore xe mota a lwala ka laela xore xo nyakakwe thoro ya hlodi. Liwe bedimo ka yona, komme mota o ha loka ke xona thoro ya hlodi ke mokamo wa moxolo. (Dise eila)

Ditserwi xo Mamotaha M'Mara - Motalabano.

Jermah Patamedi Malaisi

J. Malatši¹⁵
 'ree 28/10/42
 K34/33

Lebaka la xo thoma xo lema le lsebywa ka diha tšea
 1 Xo palexa xa dihlare tša naxa. 2 Xo enywa xa
 dihlare tša naxa. 3 Ka kwedi yea e beilweya
 toba thšimuloto ya selemo. Xe dihlare di thoma
 xo palexa matsoba xomme dingwe di hloxa mahlare
 xomme batho tšale babe ba thoma thoma letšema ka
 xo lema pele xa pula ya thseola. Xe xore xe thseola
 e thoma tšona e kwatše dipen di leha kase.

Xomme xo be xo thongwa ka kwedi ya Phepelelo
 (September) kape ke yona moko ye botse ya xo rema
 dihlare ka moko pele ka xona xa pula. Modiro wa
 Masemong ~~wa~~ tšona ka di kwedi ka moko tša ngwata
 ke xore ~~le~~ Phepelelo ka Lihla ka Lihwaphelo ka
 dirwa ~~na~~ moko ya masemong. Xe xore 1 Phepelelo
 2 Morenane 3 Lemetabosexo 4 Phalane 5 Phatwe 6 Lexobyé
 7 Tsebatlele 8 Naka 9 Letatše 10 Lihwaphelo ke tšona kwedi
 tša modiro masemong. 11 Llahola 12 Maswebamanya
 ke kwedi tšeo di bitšwaxo xore ke madula ka e.

Xomme ka tšona batho ba khuditsše modirong wa
 masemong. Fela ye ke tsela ya di kwedi tša Modiro
 Masemong, xomme ka se tsela ya xo bala xa di kwedi tša
 ngwa ka xe ngwata wa Sesotho o thoma ka kwedi

ya Lerobye elexo kxweding ya ~~March~~ tra to loma
lerotse.

Masemo, Dirapa Melaō ya Xoba naō

Masemo a motho a swanetsē Xoba le botee tra baka
la diji Xove a Xone Xolata dinonyana. Xantsi
Masemo a motho a dula kxanfei le Xoe. Xape a
sete a aroxana kudu tra baka la diji.

Masemo Xa a biwi ke motho, Xomane yo mong le
yomong o swanetsē Xa e Xethela temo ya Xawe.

Monna yo mong le yo mong o swanetsē Xa e
Xethela mo a ratasoa Xolema Xona. Temo ya
Monna e swanetsē Xoba tee byalo tra mosadi ana
le thšemo e tee. Mothepa o Xiva thšemo ke mmaxwe
le Xove mmaxwe tra moripela thšemo ya Xaxwe tra
thoko Xa Xaxwe tra yona Xolema mesomo ya
Masemong Xotho ba tra sekanya masemo Xeba
kwana. Batho ba tra bapatsa tiriso ya Xaxa.

Masemo a tra ba leka Xa mong wa mona ana le bana
ba Xaxwe. Masemo a mohu a tšewa ke morwa
Xoba morwedi Xa morwa a se Xona. Motho o a moxwa
thšemo tra Xaxwe Xa e se thšemo ya leloko la Xwe.
Motho o dula ana le ditobelo masemong a Xaxwe.
Xomane Xa Xa motho yo a tra lemako thšemo ya

motho yo mong ka ntle xa tamelile ya mong wa yona
 le xe a se sa e lema. Motho o na le tōkela masemong
 koba mexaleng ya mexaleng ya xa xwe baphele bya
 xa xwe kamotla. Tōkela ya thsemo e putrulwa ke
 ho hloka xa motho naxeng yeo xaba a hwa.

Mekxwa ya xo lema.

Xe lelo xo boketsiwe xo lemixwa xo tsebua ka mohuta
 wa mmu. Xoba ka mehuta ya dilare, xoba byang.
 Temo xa e laolwe. Xomme motho e ho nyaka ma a ka
 lemaya lona. Temo e kethwa ke monna. Xe mosadi a
 sena monna a ka ketha temo ka nani. Xa ka mohlale
 yo a ketha batho temo. Motho yo mong le mong ka
 mohlale ka ntle le ketha dibyana kamotla
 di a tsama. Ke xore di lemixwa xaba xa byalwa lelo
 xo tee. Xomme lelo moxa se thabeng. Xe xo lemixwa to
 xa swa dipu kamotla thsemong etee. Masemo ka
 ho setsiwe ka xe xo lemixwa le baka la dipula lelo.
 Thsemo e sel rengwa ka xo thsuma mehlare ka molla
 koba xo vema ka selope. Xomme xo rengwa ke banka.
 Xe mosadi a sena mosadi a ka thsuma mehlare
 ka molla xomme a tla dira thsemo ye. Kxolo.
 Masemo a thethwa pele xa xe xo lemixwa.

Xe motho a rata orema thšemo ya xaxwe a bxatha.
 Xomme ka natio ye ngwe orema fela a sa bxathe.
 Masemo a xaveletswa ka lexora. Xomme motho xe
 a rema thšemo o xaxa masasg a dira lexora ka
 ona. Xe masemo kamoka a fedile xo bunwa le
 bulelwa dikxomo xo ja moxwang xe le baka la xo
 byala le fihlele xa xo tukisa ye ngwe xe e se xo
 byala. Xomme thšemo xa e kadišeni ka xe polelo ere
 mmu xa o thšobale ka se motho. Ka ngwaxa wo mong.
 le wo mong xo ka byalwa mohuta otee wa peu thšemong
 e tee. Xo byalwa dibyalo kamoka thšemong e tee ka
 ngwaxa.

Peu

Peu e a ~~alwa~~ alwa. Fela e ~~hlaolwa~~ hlaolwa ka xo bokho
 lelo mo ~~ng~~ ng. Xe xore xa xo kxethwi mohuta wo moxolo.
 Xomme ka ~~nt~~ nthšwa ele mabele a thšelwa theko
 ya ba peu. Xomme xa xo kxethwi xore ke mabele
 a mohuta mang. E bolokwa dipitseng. Xoba
 dišexwaneng. Xomme ya hlakanywa le melora. Peu
 e a a latšwa xore e fle e tšweletsè mabele a maxolo.
 Peu e a latšwa dihlaré. Dihlaré tsá xohlakanywa
 le peu di hwetswa dingakeng. Xomme leina la
 sehlare se se bitšwa kmosuxelo wa mabele.

Dihlare di rekwa ka byalwa mo lo ngaka. Ke xore
 xe mabele a taba xina monqwa mabele o
 swanets'e xo dira byalwa a bitsa ngaka yela
 lo tla xo nwa byala byo o.

Mosuxelo xo thwe ke sehlare seo se ts'wa xo
 nameng ya motho. Xe motho a sa šuxela ka
 sa nama ya motho o tla dumala mabele.
 Mosuxelo wa mosate o beta mesuxelo ya batho
 kamo ka. Ke xore ngaka ya kxosi e swanets'e
 loba ye kyolo kudu.

Xo xasa

Xo xasa pe masemong xo dirwa ka tumelelo ya
 kxosi pe pula ya thseola. Xe motho a rata
 a ka kxatha a xasa. Xomme mo xong a lesa xore
 a ke a xase xe a tiela. Xe motho a kxatha thsemo
 a ka kxatha pele xa tumelelo ya kxosi kimmne a ba a
 xasa tla xe thsemo eke ya kxale motho xa dumelolewe
 xo elema pele xa tumelelo ya kxosi. Peu e xaswa
 ka se atla. Xe motho a xasa le tla a ka xasa ka
 molo le tse dingwe dipen tse toto.

Motho yo mong o xasa thsemo ya xaxwe le xo e

lema ka nosi. Mo yong xalemixwa ka Matsēma
xe mothe ana le mabele a xo dira byalwa.

Xo lema xo thusa lelako. Xaele letšema ke la mang le
mang a ka ratasco byalwa. Xona le setlamo sa
xo thusana xe ele lelako. ~~Le sets~~ Letšema le ratwa
kudu kudu. Letšema le ratelwa byalwa le dirama
tšeo mong wa lona a ka hlabelexo ba limi ba
letšema laxawe. Xe xolengwa letšema ke monyanga
yomme dikopelo le diti xo biniwa ke sebo se sexolo. Letšema
le thoma ka thšemo ya kxosi yea e bitšwaxa kopuyang
yomme yona e lengwa ke miethepa le masoxana. Ka
moraxo batho ba leme masēma a bona. Xomame byalo
basadi le banna ba boe kamoka xo lema letswete ele
thšemo ya kxosi ye txolo.

Xohlaxola:

Masēmo a hlaxolwa xa tee ka ngwaxa. A hlaxola ke
benq ba ona ka xe yo mong le yomong masadi xeba
monna ana le thšemo ya laxwe ke xona mongwe le
mongwe o hlaxola thšemo ya laxwe.

Xo hlaxolwa ka mexolma. Xomme mo yong xo
hlaxolwa ka seatha.

Xo Leta.

Mo xo leteng xa mabele masemong xo letwa ka tsela tse pedi. Diji tsa mabele kamoka ka utle le motso xoba seruiwa di letwa ka tsela ya moupo. Ke xore kxosi e swanets'e xo nyaka ngaka xove e upe diji kamoka. Xape diji kamoka xo dumelwa xore di tswa xo motso yo mong. Le xe ele batho ba bantsi kamoka ngaka eka bots'axo kxosi ka xona. Ka xolo ka tsela xore di tswa ka batho ba basadi. 1 Maina a ba o basa phelaxo elexo ba bati ba diji ke ba 1 Mamotaha 2 Mabeane o kilwe ke Mamotaha 3 Mambobong Pelusa 4 Matlele, o baha ditlou le ditubu ditubu. Ba bangwe kamoka ba baha xoba bana le dimnyana tsa mabele kamoka. Xanne ngaka ya xupa ke Motanyanya Ndlou e nne ena ke Mošagaang le byalo ka Matlele di ka site Matanyanya xanya xo thibela xona batho ba swanets'e ho tswela pele ko leta masemo a bona. Ka thoko ya Mahadu a kolitswa mabele masemong kxosi e swanets'e xo nyaka ngaka ya xoba le setopa. Monya ya a kebyoaxo lehono ke t'Kxomoenala Moloto. Ke yona ngaka ya setopa mo maxeng. Xaele ko leta ka basexo ka xo lete motso basexo.

Xantsi ba leti ba mabele ba aelwa makotwana ya
ko ba thusa mohleng wa dipula...

Masemo a alaliwa ka dihlare tsa le tswa
ko ngaka xore dimela di tala di se ke tsa
senyela. Ke motso a sa samisa dihlare tsa
ngaka mabele a xaxwe a ha lewa ke diji: Bosexo
koba mosexare. Xape ke motso a sa xasa pu
ya xaxwe ka dihlare a ka se ke a buetsa mabele
a mantsoi byalo ka bao ba samisa ko dihlare.
Xithwe lona le bao ba seelaxa bosexo korwala
mabele masemong a ba bangwe ko hsele
masemong a bona xore abona a be le dihlare.
Ngaka bakxanyakanya o putswa ka mabele ka
khoraxo ka xale kxomoxaka o putswa ka
hselete ka xadi ke motso yomong le yomong
a topile masemong ya xaxwe.

Xo buna

Se byalo se sengwe le se sengwe se bunwa ka kxwedi
ya marexa koba kxwedi tsa marexa. Se bunwa ke
mong wa hsemo ka xo se hosa kutung ya sona.
Puno e kxopelwa xi kxosi ka xo ka badima byala

bya leroro. Xe tsoisi e se se xo ka badimo byalwa
 ka xo mothomo ya a swanotieso xo buna. Ka xo
 thuiso ye e tswaxo xo baaxi'ane maloka le puno.
 Pepe ya masate ke byalwa byo o o dirwaxo ke mang
 le mang ka leboxa pula ka moraxo ka xo tsoisi a
 file badimo. Puno e thoma e thoma ka xo kaxelwa
 masala. Xomane ka moraxo mabele a folwe. Ne
 a fedile ya koda a iswa xae. Mabele a folwa ka
 dikota. Ke xore ka dirwa le bato. Xomane mo lebateng
 ka dirwa ditloli. Byalo xo thselwe mabele ka xare masadi
 a hlobole ka kota yeo e bitswaxo mose. Xomane a
 totswa molila wa phela ya xo koda. Mabele a ka lwa
 mabele ke wa ya mang xe a ka samela ka xo bunela
 loba xo koda.

lota:

Puno e lotwa ka se se xo koda lettolo. Mabele a xo lewa xa
 tswakelwe ka moraxo. Xomane xo tswakelwe kela pen.
 Se se xo se khurumelwa ka mothipa wo o dirilweng
 byalo ka se se xo. Lettolo le khurumelwa byalo ka mla
 elexo ka hlakana. Mabele a hlahlubina ka mla. A ka
 dula ngwana.

End S. 576

(Ka Mphantlane Malatsi)

M. Malatsi